

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿԼԻՆԻԿԱՅԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

ԹԵՀՄԻՆԵ ԲԱԴԴԱՍԱՐՅԱՆ[✉], ԱՆԻ ԽԵՉՈՅԱՆ[✉]

Հյուսիսային համալսարան

Հետազոտության արդիականությունը պայմանավորված է իրավաբանական կլինիկայի գործունեության հիմնախնդիրների և դրանց հաղթահարմանն ուղղված գործուն մեխանիզմների ներդրման անհրաժեշտությամբ բարձրագույն կրթության համակարգում, որոնք կարող են հիմնված լինել եվրոպական իրավաբանական կլինիկաների գործունեության լավագույն փորձի վրա, որն էլ ուսումնասիրվել է սույն հետազոտության մեջ:

Հետազոտության նպատակն է իրավաբանական կլինիկաների գործունեության հիմնախնդիրների բացահայտումը և դրանց լուծմանն ուղղված մեխանիզմների առաջարկումը ՀՀ-ում իրավաբանական կլինիկական կրթության հեռանկարային զարգացման համատեքստում:

Հեղինակային արդյունքները հանգում են հետազոտության ներածության մեջ առաջ քաշված հետևյալ եզրահանգումների հիմնավորմանը.

1. ՀՀ բուհերում իրավաբանական կլինիկական դասընթացները նպատակահարմար է նախատեսել ուսումնական պլանով, ինչը կնպաստի ավելի արդյունավետ ընթացակարգերով և մեծ թվով ուսանողների ներգրավմանը, ինչպես նաև իրավաբանական կլինիկական կրթության ծրագրերում,

* **Թեհմինե Բադդասարյան** – Հյուսիսային համալսարանի իրավաբանական կլինիկայի ղեկավար

Техмине Багдасарян – заведующая юридической клиникой Северного университета

Tehmine Baghdasaryan – head of the legal clinic of Northern University

Էլ. փոստ՝ tehminebaghdasaryan2@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8732-5877>

** **Անի Խեչոյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, Հյուսիսային համալսարանի իրավագիտության և հասարակագիտական առարկաների ամբիոնի վարիչ

Ани Хечоян – кандидат юридических наук, заведующая кафедрой права и социальных наук Северного университета

Ani Khechoyan – Candidate of Legal Sciences, Head of the Chair of Law and Social Science Subjects of the Northern University

Էլ. փոստ՝ anykhechoyan@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-0830-6473>

2. բուհերի իրավաբանական կլինիկաները պետք է ֆինանսական կամ այլ բնույթի աջակցություն ստանան պետությունից, ինչը կհանգեցնի կլինիկաների գործունեության խթանմանը, պետության և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների միջև կապի ամրապնդմանը:

Հետազոտության տեսական արդյունքները կարող են կիրառվել իրավաբանական կլինիկական կրթության հիմնախնդիրներին նվիրված տեսական հետազոտություններում, ինչպես նաև իրավաբանական կլինիկաների վերաբերյալ օրենսդրության մշակման գործընթացում:

Բանալի բառեր – *իրավաբանական կլինիկական կրթություն, անվճար իրավաբանական օգնություն, հանրության խոցելի խմբեր, սիմուլյացիոն կլինիկաներ, «Իրավունք բոլորի համար» ծրագիր իրականացնող կլինիկաներ, փորձի վրա հիմնված կլինիկաներ, արդարադատության մատչելիություն*

Հետազոտության մեջ առաջ են քաշվում հետևյալ թեզերը՝ իրավաբանական կլինիկական կրթությունը ՀՀ բուհերում պետք է լինի ուսումնական պլանով նախատեսված պարտադիր դասընթաց, ինչը կնպաստի ավելի մեծ թվով ուսանողների ներգրավմանը իրավաբանական կլինիկական կրթական ծրագրերում, պետությունը պետք է ֆինանսական և այլ առումներով աջակցի բուհերի իրավաբանական կլինիկաների գործունեությանը, ինչը կնպաստի վերջիններին զարգացմանը:

Արդիականության հիմնավորումը: Իրավաբանական կլինիկաների արդյունավետ գործունեությունը էապես կարող է նպաստել արդարադատության հասանելիությանը, որը հասարակության անկյունաքարերից մեկն է և կարևոր դեր է կատարում օրենքի գերակայության հաստատման, մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում: Չնայած Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացված բարեփոխումներին իրավական և սոցիալական ոլորտներում՝ արդարադատությանը լիարժեք և հավասար հասանելիությունը շարունակում է խնդիր լինել հասարակության խոցելի խմբերի համար: Մեր հանրապետությունում անհատների և հասարակության լայն հատվածի համար դեռևս օրակարգային են արդարադատության հասնելու հարցում ֆինանսական ռեսուրսների, իրավական գիտելիքների, արդյունավետ իրավական աջակցության խնդիրները: Այս համատեքստում իրավաբանական կլինիկական կրթությունը հանդես է գալիս որպես նշված մարտահրավերներին դիմակայելուն կոչված արդյունավետ մեխանիզմ, ինչով էլ պայմանավորված է հետազոտության թեմայի ուսումնասիրման արդիականությունը: Այս իմաստով՝ ՀՀ իրավաբանական ֆակուլտետների շրջանակներում գործող իրավաբանական կլինիկաները ոչ միայն լրացուցիչ կրթական հնարավորություններ են ստեղծում ուսանողների համար, այլև իրականացնում են կարևոր սոցիալական գործառնություններ՝ կապող օղակ հանդիսանալով համալսարանների, պետության և հասարակության միջև: Իրավաբանական կլինիկաները հնարավորություն են

տալիս ուսանողներին ներգրավելու իրավական պրակտիկ գործերում և իրավաբանական խորհրդատվություն տրամադրելու այն մարդկանց, ովքեր հնարավորություն չունեն վճարովի իրավաբանական խորհրդատվության կամ ներկայացուցչության: Միավորելով տեսությունը պրակտիկայի հետ՝ իրավաբանական կլինիկաները օգնում են ուսանողների մեջ ձևավորելու գործնական հմտություններ և մասնագիտական էթիկա՝ միաժամանակ օժանդակելով արդարադատության մատչելիությանը հասարակության լայն հատվածի համար:

Նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակն է եղել ներկայացնել իրավաբանական կլինիկայի գործունեության հիմնախնդիրները բարձրագույն կրթության համակարգում:

Հետազոտության խնդիրն է եղել առաջարկել վերը նշված հիմնախնդիրների լուծման ուղիներ՝ հաշվի առնելով եվրոպական իրավաբանական կլինիկական կրթության լավագույն փորձը:

Մեթոդները: Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են ճանաչման համագիտական դիալեկտիկական մեթոդը, նաև մասնավոր մեթոդները, առաջին հերթին՝ համակարգային վերլուծության, համեմատական մեթոդները:

Միջազգային փորձը: Եվրոպական մի շարք երկրներում գործում են իրավաբանական կլինիկաների ցանցեր, որոնք օժանդակություն են ստանում պետությունից և հասարակությունից, այլ երկրներում կլինիկաները բախվում են նյութական և մարդկային ռեսուրսների պակասի, կլինիկաների ոչ հստակ իրավական կարգավիճակից բխող խնդիրների: Այս խնդիրները խոչընդոտում են ոչ միայն վերջիններիս կողմից հանրության խոցելի խմբերին արդյունավետ իրավաբանական օգնության տրամադրումը, այլև իրավաբանական կլինիկաների հնարավորությունը լիարժեքորեն իրացնելու իրենց ներուժը որպես երկրում իրավաբանական կրթությունը զարգացնող կենտրոններ:

Պետք է նշել, որ եվրոպական երկրներում իրավաբանական կլինիկական կրթությունը ունի էական առանձնահատկություններ ամերիկյան կլինիկական կրթության համեմատությամբ: Ի տարբերություն ամերիկյան մոդելի, որում շեշտը դրվում է իրական գործերի վրա հիմնված կլինիկական կրթության (real-case law clinics) վրա, բազմաթիվ եվրոպական երկրներ ունեն ինտեգրված միասնական կլինիկական կրթության ուսումնական ծրագիր, որում շեշտը դրվում է ոչ միայն մտացածին գործերի ուսումնասիրության, այլև հետազոտությունների իրականացման վրա՝ իրական գործերի քննարկմամբ: Մի շարք երկրներում, ինչպիսիք են, օրինակ, Չեխիան, Ալբանիան, իրավաբանական կլինիկաները հիմնականում կենտրոնացած են կրթական ծրագրերի իրականացման վրա¹: Ի հակադրություն դրա՝ իրավաբանական կլինիկաների գործունեությունը Միացյալ Նահանգներում, Չեռնոգորիայում, Խորվաթիայում,

¹ Օրինակ՝ Ալբանիայում իրավաբանական կլինիկական կրթությունը ձևավորվել և կայացել է ամերիկյան հիմնադրամների միջոցով, ինչպիսիք են Սորոսի հիմնադրամը, Ֆորդի հիմնադրամը և այլն: Sté u Clinical Legal Education in Central and Eastern Europe: Selected Case Studies.DOI:

Լեհաստանում առավելագույն ուղղված է հասարակության խոցելի խմբերի իրավական օժանդակությանը: Եվրոպական տարբեր երկրներում հասարակության տարբերակված վերաբերմունքը խոցելի խմբերի նկատմամբ ևս պայմանավորում է իրավաբանական կլինիկական կրթության տարբեր ձևաչափերի ընտրությունը:

Աշխարհում իրավաբանական կլինիկաները տարբերվում են իրենց կառուցվածքով, գործունեության մեթոդաբանությամբ և ուղղություններով: Իրավաբանական կլինիկաների հիմնական մոդելները հետևյալն են՝ իրական հաճախորդների ծառայություններ մատուցող իրավաբանական կլինիկաներ, սիմուլյացիոն կլինիկաներ, փորձի վրա հիմնված կլինիկաներ:

Իրավաբանական կլինիկական կրթությունը իրականացվում է նաև իրավաբանական ֆակուլտետների շրջանակներից դուրս, օրինակ՝ իրավաբանական ընկերություններում՝ հիմնված համագործակցության պայմանագրերի վրա:

Իրավաբանական կլինիկական կրթության կարևոր մասն են նաև այսպես կոչված «Իրավունք բոլորի համար» ծրագիր իրականացնող կլինիկաները, որոնց գործունեությունը կենտրոնացված է հանրության իրավաբանական կրթության և տեղեկացվածության զարգացման վրա²:

Թեև համարվում է, որ իրավաբանական կլինիկաների գործունեությունը ուղղված է ուսանողներին գործնական հմտություններով օժտելուն, սակայն իրավագետների մի մասը ընդգծում է իրավաբանական կլինիկաների ավելի կարևոր նշանակությունը՝ որպես արդարադատության մատչելիությանը նպաստող մեխանիզմներ: Ինչպես նշում է իրավագետ Ս. Բարտոլին, թեև Բոլոնիայի հռչակագիրը ուղղակիորեն չի նշում համալսարանների սոցիալական ուղղվածության մասին, դրա ընդունմանը հաջորդած գիտական կոնֆերանսներում ընդգծվում է սոցիալական պատասխանատվության սկզբունքը, որը համալսարանները իրականացնում են իրավաբանական կլինիկական կրթության միջոցով³:

Եվրոպական կլինիկական կրթության փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ինչպես աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում իրավաբանական կլինիկական կրթության համակարգը կարիք ունի կառուցվածքային վերակազմավորման, որը վերաբերում է և՛ իրավաբանական կլինիկաների իրավական կարգավիճակին վերաբերող նորմերի ավելի համա-

10.4324/9781003348399-11Marianna Rostas, Barbara Namyslowka. Oxford Academic. November 10, p. 11. academic.oup.com

² St' u Journal of Educational and Social Research, www.richtmann.org, Vol 15, No 1, January 2025, Clinical Legal Education: The Role and Challenges in Enhancing Access to Justice.<https://doi.org/10.36941/lesr-2025-0016> Nadia Rusi1 Ilda Kovaçi Melo2 file, p. 42, (accessed on 26.03.2025):

³ St' u **Bartoli, C.** (2016). Legal Clinics in Europe: For a Commitment of Higher Education in Social Justice. Diritto&QuestioniPubbliche, Special Issue, May 2016, p. 22, <https://iris.unipa.it/handle/10447/355007>(access 26.03.2025).

կողմանի սահմանմանը, և՛ կլինիկաների ֆինանսական աջակցության ավելացմանը, և՛ կլինիկայի աշխատանքներին մասնակցելու հարցում բուհերի ուսանողների ու դասախոսների մոտիվացմանը:

Մեկ այլ կարևոր խնդիր է իրավաբանական կլինիկաների համագործակցությունը այլ իրավաբանական կլինիկաների, պետական մարմինների, հասարակական կազմակերպությունների, հեղինակավոր իրավաբան-մասնագետների հետ, ինչը կարող է զգալիորեն ավելացնել կլինիկաների ոչ միայն գործնական հմտությունները, այլև հետազոտական կարողություններ զարգացնելու ներուժը: Օրինակ՝ իրավաբանական կլինիկաների ցանցի ստեղծումը, ինչպիսին է «Կլինիկական իրավաբանական կրթության եվրոպական ցանցը», նպաստում է եվրոպական իրավաբանական կլինիկաների միջև լավագույն փորձի փոխանակմանը և մեծացնում իրավաբանական կլինիկաների գործունեության արդյունավետությունը:

Գործնական մարտահրավերներ

Իրավաբանական կլինիկական կրթության համար էական խոչընդոտ է նաև կլինիկաների, այսպես կոչված, կենսունակության հարցը: Կլինիկաների գործունեության ընթացքում հիմնական խնդիրը այս առումով մնում է դրանց գործունեության ֆինանսավորման հարցը: Կլինիկաների մեծ մասի բյուջեն հիմնականում կախված է համալսարանների բյուջեներից և հաճախ անբավարար է կլինիկական կրթության բոլոր ծախսերը հոգալու համար: Խորվաթիայում, օրինակ, համալսարանների հանրային ֆինանսավորման մի մասը ուղղվում է համալսարանական կլինիկաների աջակցությանը⁴: Այլ խոսքով՝ իրավաբանական կլինիկաները պետք է դիվերսիֆիկացնեն իրենց ռեսուրսների ձեռքբերման աղբյուրները և ներգրավեն ֆինանսավորման նոր աղբյուրներ: Դա կնպաստի ոչ միայն իրավաբանական կլինիկաների գործունեության հուսալիությանը, այլև կլինիկաների շահառուների շրջանում կլինիկաների գործունեության հանդեպ վստահության ամրապնդմանը:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումը իրավաբանական կլինիկաների գործունեության մեջ կարող է կրճատել վերջիններիս ծախսերը՝ միաժամանակ ընդլայնելով կլինիկաների կողմից տրամադրվող անվճար իրավաբանական օգնության շրջանակները:

ՀՀ օրենսդրության վերլուծություն

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ-ում անվճար իրավաբանական օգնությունը ներառում է՝ 1) խորհրդատվությունը՝ հայցադիմումների, դիմումների, բողոքների և այլ իրավաբանական բնույթի դա-

⁴ St' u Clinical Legal Education in Croatia. From providing legal assistance to the poor to practical education of students. DOI:10.19164/ijcle.v19io.36 Barbara Preloznjak. 2014, p. 5, researchgate.net (access 26.03.2025):

տավաբանական փաստաթղթերի կազմումը, ներառյալ՝ իրավաբանական տեղեկատվության տրամադրումը, ներկայացուցչությունը կամ պաշտպանությունը՝ քրեական, քաղաքացիական, վարչական կամ սահմանադրական գործերով: Օրենքի նշված հոդվածի իմաստով՝ ներկայացուցչությունը կամ պաշտպանությունը իրականացվում է քրեական գործով մինչդատական վարույթում, Հայաստանի Հանրապետությունում առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններում, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանում⁵:

Հայաստանի Հանրապետությունում անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման ընդհանուր կարգը սահմանվում է «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքով, որի 41-րդ հոդվածի իմաստից բխում է, որ անվճար իրավաբանական օգնությունը տրամադրվում է օրենքով նախատեսված գործերով՝ հանրային պաշտպանության իրականացման միջոցով, իսկ ՀՀ Փաստաբանների պալատի խորհրդի 13.01.2023 թվականի թիվ 2/10-Լ որոշմամբ սահմանված կարգի 8-րդ գլխի 80-րդ կետի համապատասխան՝ խորհրդատվության՝ բանավոր խորհրդատվության և իրավաբանական բնույթի փաստաթղթերի կազմման եղանակով:

Շահառուներին տրամադրվող անվճար իրավաբանական օգնությունը Հանրային պաշտպանի գրասենյակը կարող է կազմակերպել նաև՝ Հայաստանի Հանրապետությունում հավատարմագրված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների և փաստաբանական ակադեմիայի կողմից կազմակերպվող իրավաբանական կլինիկաների ուսանողների (ունկնդիրների) օժանդակության միջոցով: Նշված կարգի համաձայն՝ հանրային պաշտպանի կողմից անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման գործընթացին փաստաբանական ակադեմիայի ունկնդիրները ներգրավվում են հանրային պաշտպանի գրասենյակի ղեկավարի և փաստաբանական ակադեմիայի կառավարման խորհրդի կողմից համատեղ սահմանված կարգին համապատասխան, իսկ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողները՝ համապատասխան բարձրագույն ուսումնական հաստատության և ՀՊԳ փոխհամաձայնությամբ: Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների իրավաբանական կլինիկաներում ներգրավված ուսանողների կողմից շահառուներին անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրումը կազմակերպվում է տվյալ ուսումնական հաստատության նախաձեռնությամբ: Շահառուներին իրավաբանական օգնության տրամադրմանը կարող են ներգրավվել իրավագիտության մասնագիտության բակալավրի դիպլոմավորված մասնագետի ծրագրով վերջին կիսամյակում և մագիստրատուրայում սովորող ուսանողները⁶: Ուսանողների օժանդակությամբ շահառուներին անվճար իրավաբանական օգնությունը տրամադրվում է ՀՊԳ ղեկավարի կողմից նշանակված հանրային պաշտպանի կամ փաստաբանի հսկողությամբ:

⁵ Տե՛ս ՀՀ օրենքը «Փաստաբանության մասին», ընդունված է 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=110603> (access 25.03.2025):

⁶ <https://hpg.am/images/slider/7653e0b91c3d357d25f8fd1e8ffdad8c.pdf> (access 10.02.2025)

Թեև մեր հանրապետությունում գոյություն չունի հատուկ օրենք անվճար իրավաբանական օգնության մասին, դրա անհրաժեշտությունը կա, այն իմաստով, որ դրանում կհստակեցվեն և կմանրամասնվեն անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման կարգը և պայմանները, միաժամանակ առավել հստակ և մանրամասն իրավակարգավորման կենթարկվեն պետական մարմինների կողմից իրավաբանական կլինիկաների գործունեության ֆինանսավորման կարգն ու պայմանները, դրանց գործունեության նկատմամբ պետության վերահսկողության մեխանիզմները, ինչը կարող է նպաստել հասարակության տարբեր թիրախային խմբերի համար ոչ միայն անվճար իրավաբանական օգնության մատչելիության ապահովմանը, այլև իրավաբան-ուսանողների մասնագիտական պրակտիկ հմտությունների զարգացմանը և հասարակության լայն շերտերի համար իրավաբանական որակյալ օգնության մատչելիության ապահովմանը:

Եզրակացություն

Պրակտիկայի, տեսական դիրքորոշումների և օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ օրենսդրորեն իրավաբանական կլինիկաների կարգավիճակի սահմանումը կարևոր է այնքանով, որ ներկայումս մեր հանրապետությունում անվճար իրավաբանական օգնության՝ հասարակության ոչ բոլոր սոցիալական խմբերի համար մատչելիության պայմաններում իրավաբանական կլինիկաների գործունեությունը ձեռք է բերում հատկապես սոցիալական և իրավական կարևոր նշանակություն: Այս համատեքստում հարկ է վկայակոչել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, որի իմաստով՝ հանրային պաշտպանի գրասենյակը, բացառությամբ քրեական գործով կասկածյալին կամ մեղադրյալին իրավաբանական օգնություն տրամադրելու, ինչպես նաև սույն հոդվածի 6-րդ մասում նշված դեպքերի, սույն հոդվածով նախատեսված անվճար իրավաբանական օգնությունը տրամադրում է բացառապես որոշակի սահմանափակ կատեգորիայի անձանց, որոնք են Հայաստանի Հանրապետության սահմանների պաշտպանության ժամանակ զոհված (մահացած) զինծառայողի ընտանիքի անդամները, 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամները, դատապարտյալները, ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված՝ 0-ից բարձր անապահովության միավոր ունեցող ընտանիքի անդամները, Հայրենական մեծ պատերազմի և Հայաստանի Հանրապետության սահմանների պաշտպանության ժամանակ մարտական գործողությունների մասնակիցները, գործազուրկները, միայնակ բնակվող կենսաթոշակառուները, առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաները, ինչպես նաև առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների թվին պատկանող անձինք, փախստականները և այլն: Ստացվում է, որ անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքից զրկվում են

սոցիալական խմբերին պատկանող այն քաղաքացիները, ովքեր չեն բավարարարում Օրենքի վերը նշված հոդվածով սահմանված պայմաններին՝ որպես պետության կողմից տրամադրվող անվճար իրավաբանական օգնության շահառուներ, և ցածր եկամուտ ունենալու պայմաններում չեն կարող օգտվել վճարովի իրավաբանական ծառայություններից:

Հյուսիսային համալսարանում ևս իրավագիտության ֆակուլտետի շրջանակներում գործում է իրավաբանական կլինիկա, որի գործունեության նպատակն է ապահովել ուսանողներին պրակտիկ իրավաբանին անհրաժեշտ գիտելիքներով, կարողություններով և հմտություններով, նպաստել համալսարանի աշխատակիցների, սովորողների և արտաքին շահակիցների իրավագիտակցության բարձրացմանը, ապահովել ՀՀ սոցիալապես անապահով քաղաքացիներին անվճար իրավաբանական ծառայությունների մատուցումը:

Պետք է նշել, որ համալսարանում իրավաբանական կլինիկական դասընթացները ուսումնական ծրագրի պարտադիր բաղադրիչ չեն, ինչը հանգեցնում է այն բանին, որ ուսումնական տարվա ընթացքում հնարավոր չի լինում ապահովել զգալի թվով ուսանողների կայուն և ակտիվ մասնակցություն համալսարանի իրավաբանական կլինիկայի աշխատանքներին: Օրինակ՝ 2024-2025 ուսումնական տարվա կտրվածքով համալսարանի իրավաբանական կլինիկայի աշխատանքներում ներգրավված է եղել 4-10 ուսանող, ովքեր կլինիկայի համապատասխան փաստաբան դասախոսի մասնակցությամբ քաղաքացիներին անվճար իրավաբանական խորհրդատվություն են տրամադրել անձի իրավունքի տարբեր ոլորտներում (հիմնականում՝ քաղաքացիական, վարչական, աշխատանքային). կլինիկական կրթական ծրագրերի շրջանակում ընդհանուր առմամբ քննարկվել է 10 գործ:

Առաջարկություններ

Ամփոփելով իրավաբանական կլինիկական կրթության եվրոպական փորձը, ՀՀ օրենսդրության՝ իրավաբանական կլինիկաներին առնչվող դրույթների վերլուծությունը, Հյուսիսային համալսարանում իրավաբանական կլինիկական կրթական ծրագրերի իրականացման փորձը՝ իրատեսական է թվում ՀՀ-ում իրավաբանական կլինիկական կրթական ծրագրերի զարգացման նպատակով առաջարկել հետևյալը.

1. ՀՀ բուհերի զարգացման ռազմավարական ծրագրերում նախատեսել միջոցառումներ և քայլեր ոչ միայն ընդհանրապես բուհերի, այլև դրանց իրավաբանական ֆակուլտետների կլինիկաների զարգացման մասով, որոնք կարող են մասնավորապես ենթադրել հետևյալը՝ իրավաբանական կլինիկայի գործունեության պլանավորում տարեկան կտրվածքով, դրան համապատասխան՝ կլինիկայի բյուջեի կազմում, կլինիկական ծրագրերի իրականացման նպատակով անհրաժեշտ ֆինանսական, նյութական և մարդկային ռեսուրսների ներգրավման աղբյուրների, կլինիկական ծրագրերի իրականացման

նպատակով հնարավոր գործընկերների ներգրավում ոչ միայն ՀՀ բուհերի հետ համագործակցության շրջանակներում, այլև արտասահմանյան բուհերի, որը կարող է ենթադրել համագործակցության նաև այլ ոլորտներ, այդ թվում՝ իրականացվող իրավաբանական կլինիկական ծրագրերի բովանդակության վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակում, համատեղ կլոր սեղանների, տարբեր ձևաչափով քննարկումների իրականացում:

2. ՀՀ-ում Եվրոպական երկրների օրինակով ստեղծել իրավաբանական կլինիկաների ցանց, ինչը կարող է նպաստել կլինիկաների միջև փոխգործակցության ամրապնդմանը, կլինիկական կրթական ծրագրերի իրականացման լավագույն փորձի փոխանակմանը:

ТЕХМИНЕ БАГДАСАРЯН, АНИ ХЕЧОЯН – Проблемы и перспективы развития юридических клиник в системе высшего образования.– Актуальность исследования определяется существующими проблемами в деятельности юридических клиник и необходимостью внедрения эффективных механизмов их преодоления в системе высшего образования. Эти механизмы могут быть основаны на лучших европейских практиках юридических клиник, которые были изучены в ходе данного исследования.

Цель исследования — выявить проблемы, связанные с деятельностью юридических клиник, и предложить механизмы их решения в контексте перспективного развития юридического клинического образования в Республике Армения.

Результаты исследования позволили авторам обосновать выдвинутые во введении гипотезы, а именно:

1. Курсы по юридическим клиникам в университетах РА должны быть обязательными в учебных программах для мотивации большего количества студентов к участию в деятельности клиник.

2. Юридические клиники при университетах должны получать финансовую или иную поддержку со стороны государства, что усилит связь между государством и высшими учебными заведениями.

Теоретические результаты исследования могут быть использованы в научных работах, посвященных проблемам юридического клинического образования, а также в процессе совершенствования законодательства, касающегося юридических клиник в системе высшего образования Республики Армения.

Ключевые слова: юридическое клиническое образование, бесплатная юридическая помощь, уязвимые группы населения, имитационные клиники, клиники, ориентированные на стажировку, клиники «Уличное право», доступ к правосудию.

ТЕХМИНЕ BAGHDASARYAN ANI KHECHOYAN – Problems and Development Prospects of the Legal Clinic in the Higher Education System.– The relevance of the research is determined by the problems of legal clinic activities and the need to introduce effective mechanisms aimed at overcoming them in the higher education system, which can be based on the best practices of European legal clinics, which were studied in this research.

The purpose of the research is to identify the problems related to the activities of legal clinics and propose mechanisms aimed at solving them in the context of the prospective development of legal clinical education in the Republic of Armenia.

The authors' results of the research lead to the substantiation of the hypotheses put forward in the introduction of the research, that:

1. legal clinical courses in the RA universities should be mandatory in the curriculum for motivating more students to get involved in the activities of the clinic,

2. legal clinics of universities should receive financial or other support from the state, which will strengthen the relationship between the state and the higher educational institutions.

The theoretical results of the research can be used in the theoretical studies dedicated to the problems of legal clinical education, as well as in the process of improving the legislation regarding the legal clinics in the system of higher education of RA.

Key words: *legal clinical education, free legal aid, vulnerable groups of the society, Simulation Clinics, Externship-Oriented Clinics, Street Law clinics, access to justice.*

References

- ՀՀ օ՝րոնկ՝ա «Pastabanut՝yan masin», ղndunvac e 2004 t՝vakani dekteemberi 14-in
<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=110603>
- Clinical Legal Education in Central and Eastern Europe: Selected Case Studies. DOI:
 10.4324/9781003348399-11Marianna Rostas, Barbara Namyslowka. Oxford Academic.
 November 10.p.11.academic.oup.com
- Journal of Educational and Social Research www.richtmann.org Vol 15 No 1 January 2025
 Clinical Legal Education: The Role and Challenges in Enhancing Access to Justice.
<https://doi.org/10.36941/lesr-2025-0016> Nadia Rusil Ilda Kovaçi Melo2 file, p. 42.
- Bartoli, C. (2016). Legal Clinics in Europe: For a Commitment of Higher Education in Social
 Justice. Diritto&QuestioniPubbliche, Special Issue, May 2016 p.22,
<https://iris.unipa.it/handle/10447/355007>
- Clinical Legal Education in Croatia. From providing legal assistance to the poor to practical
 education of students. DOI:10.19164/ijcle.v19io.36 Barbara Preloznjak.2014.p.5,
researchgate.net